

Jiří Vančura

MUŽ, KTERÝ STÁL V CESTĚ

K úloze MUDr. Františka Kriegla v srpnu 1968

Každý, kdo v té či oné podobě vydal svědectví o letech 1968-1969, musí čas od času odpovídat na různé námitky a dotazy, zasvěcené i spekulativní. Kromě jiných se tak často setkáme s otázkou, „koho považujete za hrdinu roku 1968“?

Napsal jsem před lety a tvrdím dosud, že hrdiny nemáme hledat ani tak mezi vedoucími představiteli, jako mezi lidmi, kteří se dovedli ze své krátké svobody těšit a pak už na ni nezapomněli. Jestliže je má odpověď pokládána za příliš vyhubou a oportunistickou, vyslovuji jediné jméno: František Kriegel. Nevedou mne k tomu osobní sympatie (třebaže se k nim otevřeně hlásím), ale poznání a promýšlení postojů všech a každého, kdo na podobné označení může aspirovat.

S jistou dávkou cynismu také říkám, že úmrtí Františka Kriegla v prosinci 1979 velmi ulehčilo dnešní situaci „mužů Pražského jara“. František Kriegel nebyl z lidí, kteří se stavěli na odiv, a nečinil by to ani dnes. Jistě by se neprezentoval jako jediný z Čechů a Slováků, který 26. srpna 1968 odmítl v moskevském Kremlu podepsat závěrečný protokol, ani by nepřipomínal svůj poslanecký nesouhlas se smlouvou o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk, zatímco tehdejší představitelé ji zaštitili svou osobní, zvolna odumírající autoritou. Stál by zde však jako živá připomínka. Nejedna privátní či kolektivní apologetika by ztrácela na věrohodnosti a události by nemohly být vykládány příliš svévolně.

František Kriegel mezi námi není, spolu s ním však neodešla naše historická paměť. Musí být oživována, a to nejen v zájmu

pravdy a spravedlnosti, ale především proto, že opakované legendy často prokazují větší životnost než sama skutečnost. Drobné posuny v líčení historických událostí, posuny sloužící účelovému výkladu, mohly by nakonec v obecném povědomí zaměnit sporné postoje za správné a charakterní stanoviska za donkichotská. Poznatek, že lepší je ohnout se než stát na svém, už několikrát stvrzený v našich soudobých dějinách, by nakonec mohl zvítězit jako osvědčená, zděděná moudrost.

Nechuť k této chytlavé moudrosti a snaha zabránit jí, aby se zabydla v naší přítomnosti, je motivem následujících řádků a příčinou jejich polemické dikce.

* * *

Kdo byl František Kriegel?

Pokud může dát odpověď hrst nejzákladnějších údajů, přiměřená rozsahu a poslání této studie, tedy: narodil se 10. dubna 1908 ve Stanisławówu na polsko-ruském pomezí, v rodině židovského stavitele, kterého Biřak charakterizuje jako zámožného kapitalistu, třebaže výstižnější by bylo označení polír; když v roce 1919 zemřel, zanechal rodinu téměř bez prostředků. František přesto vystudoval gymnázium, ale když chtěl pokračovat na univerzitě ve Lvově, narazil na antisemitský numerus clausus. S pěti sty korunami, jedinou výbavou, kterou pro něho matka sehnala, odjel do Prahy studovat medicínu.

V Praze se protloukal přiměřeně okolnostem. Paní Riva Krieglová vypráví, jak jí po druhé světové válce při procházkách městem ukazoval budovy, na nichž se kdysi podílel jako nosič stavebního materiálu. Jindy zase nosil po nádražích kufry, živil se kondicemi a později sanitární službou v nemocnicích, za niž dostával sto padesát korun měsíčně. „Často jsem za celý den měl jen hrnek kakaa, které dávali zdarma v Charitě, a kousek chleba. A studoval jsem po nocích, jak to jenom šlo.“¹

Z těchto pražských studentských let lze odvodit dvě okolnosti, poznamenávající celý Krieglův život: hluboký pozitivní vztah

1 Janouch, F.: František Kriegel. In: *MUDr. František Kriegel 10. 4. 1908–3. 12. 1979. Sborník*. Praha, Československá nadace Charty 77. 1990, s. 12.

k Československu, které si ho podmanilo svými demokratickými poměry, tak odlišnými od poměrů haličských, a stejně hluboký smysl pro sociální spravedlnost, s jejímž popíráním se neustále setkával. Mezi revoluční mládeží působil už ve Lvově a pražská zkušenost ho v žádném případě nezměnila, naopak ho v roce 1931 přivedla do Komunistické strany Československa.

Všechno, na čem se František Kriegel kdy podílel, vykonával se zaujetím. Proto na sebe upozornil i jako instruktor pražských dělnických organizací a byl vyzván, aby nechal medicíny a věnoval se pouze stranické práci. Bez rozmýšlení odmítl: aktivní účast v komunistickém hnutí pokládal za věc přesvědčení, za své poslání však službu lékaře. Ve třicátých letech i v celém dalším životě. Přesto obě tyto stránky zanedlouho spojil a v prosinci 1936 se stal frontovým lékařem mezinárodních brigád ve Španělsku. Uvěřil, že „u Madridu se bojuje za Prahu“, a měl dostatek osobních důvodů, aby odtud v první fázi všeobecného ohrožení Prahu hájil.

V únoru 1939 přešel major Kriegel, šéflékař 45. mezinárodní divize, s poslední republikánskou jednotkou do Francie, kde ho čekal internační tábor. Válku proti fašismu, která už byla i ve světovém měřítku na spadnutí, si pak prodloužil o dalších šest let. Prostřednictvím norského Červeného kříže odjel s dalšími lékaři na čínsko-japonskou frontu do Chu-nanu a s čínskou armádou pak hájil poslední, barmskou spojovací cestu, která se v průběhu války dostala do oblasti vojenských operací. Svou účast na válce skončil na podzim 1945 jako smluvní lékař americké armády u čínských jednotek. Devítiletou anabází vojenského lékaře, působícího na frontách dvou kontinentů, si vysloužil nejen mnoho lidského vděku, ale také úředního příkoří: vnitrostraniční propagandisté z let normalizace ho označovali za „mezinárodního dobrodruha a majora americké armády“. Mohli si dovolit všechno, kromě pravdy.

Koncem roku 1945 měl v Praze otevřenou cestu k politické kariéře, znovu však odmítl být profesionálním politikem. Pracoval v krajském výboru komunistické strany, ale ponechal si přitom své povolání jako závodní lékař v ČKD Sokolovo. Jen krátce, v letech 1948–1949, tuto zásadu opustil, stal se organizačním tajemníkem KV KSČ v Praze, ale o to snadněji se k ní

vrátil: včerejší představy, zprvu tak jasné a přehledné, se začaly povážlivě komplikovat. Stalinův vliv v Československu narůstal a přinesl s sebou i zrůdnou nedůvěru ke všem, kdo prošli mezinárodními brigádami ve Španělsku. Patrně mu sami navrhli, aby raději přešel do státní správy, a tak byl František Kriegel v letech 1949–1952 náměstkem ministra zdravotnictví Plojgara, ve skutečnosti tedy nejvýše působícím odborníkem v tomto resortu. Proč za tehdejšího vypjatého honu na čarodějnice neskončil ve vězení? Snad k tomu přispěla jeho mezinárodní proslulost, jistě to však nebyla servilnost či schopnost přizpůsobit se.

Po dlouhých měsících plných příkoří byl ze dne na den odvolán z funkce ministrová náměstka a odešel pracovat jako lékař na smíchovský obvod, později jako sekundář do vinohradské nemocnice. Po Stalinově smrti byly zvolna opouštěny extrémní teze, a tak když se v roce 1960 hledal odborník na pomoc kubánskému zdravotnictví, padla volba na Františka Kriegla; k jeho odborné kvalifikaci patřila i znalost pěti světových jazyků, včetně španělštiny a čínštiny. Po čtyřech letech se vrátil do Prahy a stal se poslancem Národního shromáždění s funkcí předsedy zahraničního výboru. Ve stálém střetávání s konzervativní gardou, jako zastávce názorů, které byly nové a neobvyklé, patřil k nesporným progresivistům, a tak byl v dubnu 1968 zvolen do předsednictva komunistické strany. Časně zrána, jako každý řadový dělník, odjížděl tramvají do krčské nemocnice, kde byl primářem IV. interního oddělení, a pak teprve plnil svou politickou funkci. Nevyhledával shromáždění, nepronášel vzletné veřejné projevy, často mu připadly nevděčné úkoly, jichž se druzí rádi zřekli, přesto získával mezi lidmi stále větší důvěru. Vždycky ho zavazovala a byla mu spolu s vlastním svědomím do konce života nejvyšším imperativem.

Ke každé z předchozích vět by měly být přičiněny desítky vysvětlujících poznámek u vědomí, že zde bylo o Františku Krieglovi řečeno méně, než je třeba. Toto však není životopisná studie, pouze zpráva, jak se František Kriegel vyrovnal s celonárodním traumatem Srpna. Pokud jde o komplexní pohled na tuto osobnost, lze čtenáře odkázat – z věcí veřejně přístupných – především na stať Václava Havla k nedožitým Krieglovým

osmdesátinám² a sdílet Havlovu naději, že jednou bude o Františku Kriegelovi „napsána pravdivá a poutavá kniha“.³

* * *

V čem je jeho hlavní zásluha a odlišnost a proč je zapotřebí vracet se zejména k odkazu posledních deseti let jeho života?

Lze to vyjádřit stručně: František Kriegel byl (kromě tzv. technického doprovodu „delegace“) jediný z Čechů a Slováků, kdo v srpnu 1968 nepodepsal v Kremlu závěrečný, kapitulací protokol. V říjnu téhož roku pak v československém Národním shromáždění odmítl hlasovat pro smlouvu o pobytu sovětských vojsk; ve shodě s názorem svých voličů se nezdržel hlasování, ale patřil mezi čtyři poslance, kteří otevřeně vyjádřili nesouhlas. Potřebu připomenout a dokumentovat Kriegelovy postoje zdůrazňuje okolnost, že skutečnosti upadají do zapomnění a jsou – do jisté míry cílevědomě – zatlačovány do oblasti společenského nevědomí. Tak jako se má historiografie bránit iluzím o národní minulosti, není ani v jejím zájmu podporovat desiluze: do normalizačních vod jsme nevpluli tak hladce a nevinně, jak se dnes namnoze tvrdí.

Přejděme proto ke konkrétním událostem roku 1968. Budeme přitom konfrontovat výpovědi, z nichž některé (mám na mysli především vzpomínky Oldřicha Černíka) dávají přednost obhajobě vlastních postojů před objektivním svědectvím.

Jak se František Kriegel dostal v srpnu 1968 do Moskvy?

Otázka by se mohla zdát zbytečná, nebýt okolnosti, že posluchačům Čs. rozhlasu a čtenářům jeho týdeníku ji Oldřich Černík takto zamlžil: „V této souvislosti dostávám často otázku na chování Františka Kriegla, který byl předsedou ÚV Národní fronty a moskevský protokol nepodepsal. To je zvláštní postava v celém tomto případě. Do Moskvy se dostal jakousi cestou, o které jsme nevěděli. A sovětská strana ho k jednání vůbec

2 Havel, V.: Přemýšlení o Františkovi K. In: Havel, V.: *Do různých stran*. Praha 1990, s. 190-198.

3 *Tamtéž*, s. 198.

nepustila. Když jsem chtěl vědět proč, tak mi prezident Svoboda pouze řekl, že si s ním vyřizují nějaké staré účty.⁴

František Kriegel – což Oldřich Černík bezpochyby ví – byl jedním ze šesti zajatců (Dubček, Černík, Smrkovský, Kriegel, Špaček a Šimon), které KGB ve spolupráci s StB v ranních hodinách 21. srpna 1968 zatkla, letecky dopravila do Karpat a o dva dny později, když se původní scénář okupace nepodařilo uskutečnit, odvezla do Moskvy k takzvanému jednání. Narážky na jakési „staré účty“, uváděné prý Ludvíkem Svobodou, jsou bezpředmětné a zavádějící. Zmíněná sovětská strana mohla pouze na základě vlastních zkušeností z Černé nad Tisou, nepochybně dodatečně stvrzených Biřakem a spol., předpokládat, že Kriegel bude největší překážkou cílů, které s kremelským jednáním spojovala a kterých posléze dosáhla. Potvrzuje to ve své vzpomínce i Bohumil Šimon slovy: „Dva členové naší delegace (Kriegel a Dubček – pozn. J.V.) dělali těžkosti.“⁵

Tuto vzpomínku B. Šimon sice napsal v roce 1969, ale publikoval ji o jedenadvacet let později, kdy bylo přinejmenším zbytečné, aby se předváděl jako aranžér hladkého průběhu.

Šlo skutečně o delegaci?

Nemělo by smysl hrát si se slovy, nebýt skutečnosti, že jde o termín scestný, apologetický. Svým rozsahem nejširší svědecktví o kremelských událostech ze srpna 1968, práce Zdeňka Mlynáře Mráz přichází z Kremlu⁶, tohoto výrazu používá, zatímco František Kriegel mu zásadně oponuje: „Jde o termín 'delegace'. Delegace je někým autorizovaným určena. Kdo určil tu, o níž hovoří autor? Podívej se na složení 'delegace'. Tento pojem legalizuje okupaci, legalizuje ten tzv. protokol. ... Označení delegace je úmyslným matením pojmů! ... Neexistovala žádná delegace a ani vůbec žádná, která by byla oprávněná k natolik dalekosáhlým závazkům. Byli Dubček, Černík, Smrkovský, Špaček (o Kg ani nemluvě) delegováni, nebo násilně uneseni, odvléčeni? Byli

4 Černík, O.: Zmařené naděje. *Rozhlas*, 1990, č. 12.

5 Šimon, B.: Takoví jsme byli. In: *Srpen 1968*. Praha 1990, s. 189. Srov. také jeho stať Jdi a neohlížej se, *Tvorba*, 1989, č. 52, *Tvorba*, 1990, č. 1 a 2.

6 Mlynář, Z.: *Mráz přichází z Kremlu*. Köln 1988.

pro autora Biřak et consortes 'delegáti'? Opak přece vyplývá z předchozího textu! Zde se jedná o jeden, ale *rozhodující* pojem, obsažený v knize. Za něj mu musí být Rusové vděční, jestliže emigrant tuto skupinu legalizuje a připisuje jí autoritu delegace.⁷ A posléze v rukopisných poznámkách k vystoupení Z. Mlynáře a J. Hájka v Listech (1975, č. 7), kde Mlynář pojem „delegace“ zaměňuje pojmem „reprezentace“: „Reprezentace – toto slovo zkresluje pravdu. Odpovídá skutečnost obsahu tohoto slova? ½ vězňů a ½ kolaborantů. Kdo je nějakou reprezentací pověřil? Kdo jim dal právo se za reprezentaci považovat?“⁸

Teprve když se tážeme po motivu, po příčinách, proč se Kriegelův postoj zcela odlišoval od postojů ostatních, tj. devatenácti českých a slovenských signatářů protokolu, objevuje se oprávněnost terminologického sporu. František Kriegel nepodepsal především proto, že se k tomu za svou osobu necítil oprávněn, a oprávněnost ovšem nepřisuzoval ani ostatním. Tento osobní postoj ještě vynikne při srovnání s faktem, že právě Kriegel byl jako jediný zcela izolován od informací z domova a mohl se pouze domnívat, že srpnové stanovisko Čechů a Slováků je zcela protikladné jakémukoli kapituláčnímu ujednání.

Jak to vůbec bylo s informovaností dubčekovského, tedy nekolaborantského vedení v době moskevských jednání?

Šest rukojmí, internovaných 21. srpna ráno, sotva zaznamenalo z prvních okupačních hodin víc než sročení před budovou ústředního výboru KSČ, ukončené střelbou a první lidskou obětí. Pak je naložili do pancéřovaných vozů a odvezli na letiště, odkud po několika hodinách čekání odletěli do vojenského prostoru. Další dva dny prožili v izolaci, bez kontaktu s vnějším světem.

K podstatnější změně došlo až 24. srpna večer, kdy do Moskvy odletěla poslední skupina účastníků moskevských jednání. Ta již měla dost příležitosti nadýchat se pražské srpnové atmosféry

7 Kriegel, F.: rukopisné poznámky ke knize Z. Mlynáře. *Archiv F. Kriegla*, bez evidence.

8 Kriegel, F.: rukopisné poznámky k rozhovoru Z. Mlynáře a J. Hájka v *Listech*, Řím 1975, č. 7. *Archiv F. Kriegla*, bez evidence.

a referovat o ní. Vzhledem ke kolaborantskému složení této skupiny měl zájem na objektivním vylíčení situace pouze Zdeněk Mlynář, který své svědectví skutečně podal. Přivezl také osobní dopis Miloše Hájka Františku Krieglovi, odevzdal mu jej však teprve při zpáteční cestě do Prahy. Konečně oba vojenští lékaři, generál MUDr. Jiří Smrčka a plukovník MUDr. Karel Bernáth, kteří se nezúčastnili rozhovorů se sovětským vedením, ale svědomitě plnili zdravotní službu československým účastníkům, připojili k rozhlasovému přijímači ve svém pokoji kus nalezeného drátu a s pomocí této vnější antény sledovali svobodný československý rozhlas. Přestože tito hosté byli v Kremle nepřetržitě hlídáni, „služba“ je doprovázela i na záchod, zachycené zprávy zapisovali a předávali svým krajanům – nikoli ovšem Krieglovi, který v jednacích prostorách nebyl. Jediný neinformovaný, a přece nejlépe chápal a především respektoval názor svých krajanů.⁹

Každý z pamětníků pokládá za nutné zabývat se Krieglovými motivy, vykládá je však pod zorným úhlem vlastního postoje a jeho následného obhájení.

Pro Oldřicha Černíka je František Kriegel outsider, vůči němuž je namístě shovívavost: „Žádali jsme ho, aby šel s námi, ale odmítl. Prohlásil, že u žádného jednání nebyl, ničeho se nezúčastnil, neví, o co jde, a z principiálních důvodů se nyní nezúčastní ani jednání, ani nic nepodepíše. Jeho chování považují

9 Zde je namístě zmínit se o injekcích údajně ordinovaných zejména Alexandru Dubčekovi. Jedná se o další omyl, který má houževnatou tendenci prosakovat do různých svědectví a odtud do všeobecného povědomí. Z. Mlynář v knize *Mráz přichází z Kremle* píše o utišujících lécích, o Dubčekovi s výrazem člověka omámeného drogami a jinde zase o lékaři s nějakými injekcemi, podobně B. Šimon, podle nějž Dubčekovu „obstrukci“ vyřešili lékaři podáním sedativ. Proti tomu stojí kategorické tvrzení lékařů, přesvědčivě popírajících, že by Dubčekovi nebo komukoli jinému dali v Moskvě jakoukoli injekci; ani žádná sedativa, ani antidepresiva, ani anxiolytika (léky zbavující úzkosti), zamítli i hypnotika k navození spánku a ordinovali Dubčekovi pouze klid na lůžku spojený s podáváním celaskonu a B komplexu v tabletách. První injekci dostal Dubček teprve po návratu do Prahy (vitamíny + kalcium). Za celou dobu moskevského pobytu k němu nebyli vpuštěni ani lékaři kremelské nemocnice, kteří svou pomoc nabízeli.

za naprosto čestné a správné. Myslím, že kdokoli z nás by se zachoval stejně.“¹⁰

O mnoho lépe nedopadá František Kriegel ani v líčení Zdeňka Mlynáře: „Situace byla pro něj ponižující a pro nás všechny ostudná. Ať už byly důvody a výmluvy jakékoli, jednali jsme všichni bez Kriegla a nyní jsme ho postavili před hotovou věc: podepsat protokol. František Kriegel to jednoznačně odmítl... Všichni jsme ho přesvědčovali. Ludvík Svoboda mu sólově předvedl svůj včerejší výstup a křičel na něj tak, až se Kriegel ohradil a Svoboda zmlkl. Pamatuji se, jak Kriegel řekl: Co se mnou můžou udělat? Pošlou mě na Sibiř nebo mě dají zastřelit. S tím já počítám a kvůli tomu já nepodepíšu. Řeči o politických důvodech pro kompromis a o perspektivách po něm víceméně neposlouchal a odmítal se jich zúčastnit... Myslím, že Kriegel, kterého i poslední tři dny stále drželi jako vězně v izolaci, došel k závěru, že je odsouzen k smrti, a smířil se s tím. Neměl teď důvod v posledních chvílích života si všechno zkazit činem, který by udělal proti svému svědomí... Kriegel tehdy jednal především jako člověk a ne jako politik.“¹¹

Ve prospěch Zdeňka Mlynáře budiž řečeno, že svou velmi spornou charakteristiku Krieglova postoje doprovodil těmito větami: „Jak ukázal pozdější vývoj, bylo to chování mnohem přiměřenější dané situaci než chování naše: byli jsme totiž opravdu lidmi vydíranými gangstery, ale propadli jsme iluzi, že jsme politiky, s nimiž jiní politikové jednají o politických problémech.“¹² Škoda, že toto prozření je v zásadním nesouladu s celkovým vyzněním Mlynářovy zprávy o moskevských jednáních.

Bohumil Šimon je lakonický: „Dva členové naší delegace dělali těžkosti. Kriegel odmítal cokoli podepsat (nebyl předtím přibrán k žádným jednáním). Více komplikovala situaci Dubčekova obstrukce...“¹³

10 Černík, O.: *c. d.*

11 Mlynář, Z.: *c. d.*, s. 301-302.

12 *Tamtéž.*

13 Šimon, B.: *c. d.*, *Tvorba*, 1990, č. 2.

Jinak líčí situaci MUDr. Jiří Smrčka, který o pobytu v Kremle napsal: „Dr. Kriegel zdůvodňoval své rozhodnutí tím, že podepsáním protokolu ztrácí republika samostatnost a svrchovanost, že naše delegace v tomto složení nemá k takovému podpisu ústavní právo, že je třeba moskevský protokol odmítnout, vrátit se domů a předložit vstup vojsk vládě a parlamentu a dát možnost vyjádřit se lidem našich národů.“¹⁴

Tato výpověď se značně blíží svědectví Rivy Krieglové, založenému na rozhovorech s manželem po návratu do Prahy: „Cítil odpovědnost ke svým voličům; zastával názor, že bez jejich souhlasu nelze tak závažný krok učinit. Navrhoval vrátit se domů a předložit protokol k projednání Národnímu shromáždění rozšířenému o delegáty ze všech krajů republiky. Byl přesvědčen, že velké demokratické tradice našeho lidu takový krok nejen vyžadují, ale i dovolují. Proto nepodepsal, i když ho ostatní, byť lépe informovaní o situaci doma, k tomu velmi důrazně měli.“¹⁵

Posléze sám František Kriegel v květnu 1969: „Je známo, že jsem odmítl podepsat moskevský protokol. Odmítl jsem jej podepsat proto, že jsem v něm viděl dokument, který všestranně svazoval ruce naší republiky. Odmítl jsem jej podepsat proto, že se to dělo v ovzduší vojenského obsazení republiky, bez konzultace s ústavními orgány a v rozporu s cítěním lidu této země.“¹⁶

Vztah Františka Kriegla k podepsání protokolu v Moskvě nebyl tedy ani protestním gestem vůči arogantnímu jednání (odvetou za to, že byl vyloučen z účasti na přípravném jednání), ani postojem člověka, který zapomněl na svou politickou funkci. Nebyl ani činem destruktivním, negativistickým. Krieglovo stanovisko naopak obsahovalo pozitivní řešení (na němž se původně usneslo i pražské Národní shromáždění): protože nejsme zmocnění a kompetentní, projednejme návrh v Praze s ústavním orgánem, navíc rozšířeným o delegace z jednotlivých krajů.

Možnost takového východiska ostatní účastníci moskevských rozhovorů popírají. Nikdo z nich je sice při jednání nenavrhl,

14 Smrčka, J.: Tři dny v Moskvě. *Rozhlas*, 1990, č. 7-9.

15 *Archiv F. Kriegla*, bez evidence.

16 Janouch, Fr.: *c.d.*, s. 35.

přesto prohlašují, že bez podepsaného protokolu by byli z Krem-
lu nevyšli. Možná vyšli, možná nevyšli; pro možnost, která ne-
nastala, důkaz samozřejmě neexistuje. Osud šesti zajatců
v moskevském Kremlu nikomu tenkrát nebyl a dosud není lho-
stejný. Přesto se dnes stejně jako za dalších dvaadvacet let
musíme tázat především na osud patnácti miliónů: nebyla pro
český a slovenský národ jiná, důstojnější, morálku a celou spo-
lečnost méně devastující cesta?

* * *

Nejagilnějším zastáncem podpisu (stále ponecháváme stra-
nou osoby vysloveně kolaborační, s moskevským vedením nam-
noze předem smluvené) byl patrně tehdejší prezident Ludvík
Svoboda. Váhajícím mával před očima hekatombami českoslo-
venských obětí, k nimž dojde, pokud se v Moskvě nedosáhne
dohody. Rusy, jak jim říkal, neměl rád, ale bál se jich a proto je
respektoval. „Vy je neznáte...“ Ano, sám je dobře znal i z jejich
skrytější, bezohledné stránky. Sovětská strana s tímto Svobo-
dovým smýšlením zřejmě kalkulovala a nebyla zklamána.

Jinou motivaci měl patrně postoj Husákův: viděl, že jeden ze
směrů vývoje (ať už mu byl či nebyl zcela po chuti) ztroskotat,
proto se pohotově orientoval na jiný tak, aby nevyšel zkrátka.
Totéž lze patrně říci o dalších politicích, aniž přitom budeme mít
na mysli pouze kolaborantské křídlo československé sestavy;
často pak nezáleželo na nich, zda jejich nový postoj bude v čase
„konečného zúčtování“ oceněn.

Okrajově sem patří ještě tvrzení Zdeňka Mlynáře z roku 1975,
že „protokol skutečně garantoval polednovou politiku, politiku
reformy, politiku pokračující demokratizace“, a že jsme tehdy
„podřídili určité naše zájmy zájmům širším, mysli na to, že
v Evropě nesmí vzniknout ohnisko napětí, nesmí se zmařit před-
poklady pro takovou mezinárodní politiku, jaká pak vyústila do
nedávné konference v Helsinkách“¹⁷. Tady je snad na místě
pouze povzdech: jak mohl Zd. Mlynář něco takového vyslovit
ještě sedm let po Srpnu, proč připomínal své údajné prozíravé

17 Mlynář, Z. v časopise *Listy*, Řím 1975, č. 7.

myšlení, se kterým už v létě 1968 kladl na oltář budoucí mírové Evropy zanedbatelný osud jedné malé země (obětované za podobným účelem naposledy v září 1938)! Ne, takové úvahy nelze brát příliš vážně.

Pro všechny apologetické studie a myšlenky je příznačné, že hovoří o moskevském protokolu (nepolitik MUDr. Smrčka bezděčně použil termínu „moskevský diktát“), aniž se pokoušejí o jeho byť stručnou charakteristiku. K posouzení, které z obou stanovisek – „podepsat“ či „nepodepsat“ – bylo správnější, je ovšem charakteristika dosaženého výsledku nezbytná.¹⁸

Co obsahoval „moskevský protokol“?

Rozčleněn byl do patnácti bodů nestejně věcnosti a různé obsahové důležitosti. Například první bod v podstatě jen stvrzoval bratislavské komuniké o „společné internacionální povinnosti všech socialistických zemí“ při upevnění a obraně socialismu (aniž ovšem opakoval další bratislavskou tezi o „zachování suverenity, národní nezávislosti a územní nedotknutelnosti“).

Ve druhém bodě byl za porušení stanov a tedy za neplatný prohlášen XIV. sjezd KSČ, zahájený 22. srpna „bez souhlasu ÚV KSČ“. Tímto závazkem byly mj. zachovány ve vedení komunistické strany nejkonzervativnější síly typu Biřaka, Indry, Jakeše etc. Aby sovětská garnitura v KSČ byla ještě víc pojištěna, další body (7. a 3.) přikazovaly neodstraňovat z funkcí „činitele a pracovníky strany, kteří bojovali za upevnění pozic socialismu, proti antikomunistickým silám a za přátelské vztahy k SSSR“, a na druhé straně uvolnit z funkce ty osoby, „jejichž další činnost by neodpovídala potřebám upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy a komunistické strany“. Tento závazek byl pro začátek konkretizován již v Moskvě a čs. účastníci se vraceli s instrukcí odstranit z veřejných funkcí osoby v Kremlu zvláště neoblíbené, kromě Františka Kriegla také Jiřího Hájka, Otu Šika, Josefa

18 Moskevský protokol, v srpnu 1968 údajně dovezený do Prahy v jediném, ruském exempláři, uloženém na Pražském hradě, byl neveřejně opisován a šířen. Tehdejší opis, editory upravený podle ruského originálu, je zveřejněn v publikaci Benčík, A.–Domaňský, J.: *21. srpen 1968*. Praha 1990, s. 116-120. Nověji viz *Historie a vojenství*, XL, 1991, č. 1, s.158-166. Originál Protokolu je uložen na Federálním ministerstvu zahraničních věcí.

Pavla, ředitele televize Jiřího Pelikána, ředitele rozhlasu Zdeňka Hejzlara a další.

„Představitelé“ dále protokolárně přislíbili účinná opatření ve sdělovacích prostředcích a ve státních orgánech a přerušeni činnosti „různých skupin a organizací stojících na antisocialistických pozicích“, jmenovitě i sociálně demokratické strany.

Významný, do jisté míry stěžejní, byl 5. bod, vztahující se k „přítomnosti vojsk pěti socialistických zemí“ na československém území. Sovětská strana přislíbila postupné stažení vojsk z měst a vesnic, „kde jsou místní orgány s to zajistit pořádek“, přičemž o „podmínkách pobytu a úplném odsunu spojeneckých vojsk“ měla být uzavřena smlouva mezi vládami. Podstatné přitom bylo, že sovětská strana úplný odchod svých vojáků z Československa podmínila situací, kdy přestane být ohrožován jak socialismus v Československu, tak bezpečnost zemí socialistického společenství.¹⁹ Vlastní znění protokolu nebylo v rozporu se skutečností dalších dvaadvaceti let – dokonce ani v případě, že by protokol ze sovětské strany byl pokládán za závazný.

V 11. bodu protokolu čs. „představitelé“ popírali, že se československá vláda obrátila se žádostí o projednání československé otázky v OSN, a slibovali, že se „kategoricky ohradí proti projednávání otázky o situaci v ČSSR v Radě bezpečnosti nebo v jiném orgánu OSN a kategoricky bude žádat vypuštění tohoto bodu z programu jednání“. Tím nejenže uznali navenek podřízení svého státu SSSR, ale tímto darem – jehož vynucení nebylo v silách sovětské strany – se zbavili určité možné podpory. Jestliže se dnes ozývají výčitky, že nás v srpnu 1968 „Západ zase nechal na holičkách“, je nutno připomenout, že sami jsme učinili, co bylo v našich silách, aby tomu bylo tak a jinak.

Zvláštní bod protokolu byl věnován všem členům československé vlády, kteří byli za hranicemi a vystupovali tam jménem čs. vlády, z čehož „budou učiněny příslušné závěry“.

Významný je posléze i předposlední bod, stvrzující dohodu, že všechny kontakty mezi vedoucími představiteli KSSS a KSČ v období po 20. srpnu 1968 budou považovány za přísně tajné.

¹⁹ Viz pozn.č. 18.

Porovnejme tyto závazky československé strany s tehdejšími, pozdějšími i současnými proklamacemi o „zajištěném pokračování na cestě Ledna“, „garanci pokračující reformy a demokratizace“ či o pouhém „kompromisu“, jehož bylo v Moskvě dosaženo. Kde jsou znaky kompromisu, v čem sovětská strana ustoupila?

Jestliže se bezprostředně po Srpnu podařilo s obtížemi, ale přece jen rozšířit iluzi, že nebylo všechno ztraceno, že vojska záhy odejdou a že „polednové politice“ zůstal dostatečný operační prostor, koncem devětašedesátého roku věděl už každý, na čem je: nic nebylo zachráněno a všechno bylo vydáno. Nebyl to pouhý ústup před leden 1968, ale kamsi až na počátek raně poststalinských let.

Jak za těchto nových, zcela už zřetelných poměrů vysvětlovali naši aktéři svůj podpis moskevského protokolu? Nijak, neměli příležitost. Jejich sporadická vystoupení v zahraničním tisku byla věnována jen obhajobě Pražského jara a zdůrazňování vlastních dobrých úmyslů. Jiná situace nastala teprve na konci osmdesátých let. Otázku „proč tenkrát v Moskvě podepsali?“ nebylo už možné obejít. Na hrdinskou epopej roku 1968 dopadl velký, nepřijemný stín Františka Kriegla.

* * *

Moskevský protokol se dnes už nedá vydávat za vlastní, byť jenom částečný úspěch. Snahy o podobný výklad sice dosud nechybějí, jsou však natolik sporné a natolik spojené se slovní ekvilibristikou, že si nezaslouží vážný rozbor. A tak zůstává jediný, staronový argument: podpis moskevského protokolu zabraňuje krveprolití.

Ponechme stranou, jak tuto tezi, jejímž duchovním otcem byl patrně Ludvík Svoboda, podpírají politici. Etické postoje, schopnost sebereflexe a objektivita budou asi vždy v určitém rozporu se snahou politiků prezentovat se veřejnosti co nejlépe. Povážlivější je ovšem podpora, jíž se této účelové reklamě dostává ze strany historiků. I z úst takzvaně povolovaných dnes slyšíme, že alternativa nepodepsat či podepsat moskevský protokol byla vlastně alternativa prolévat či neprolévat krev.

Patří k uznaným zásadám nebo přinejmenším k dobrému tónu historické práce neposuzovat minulé události z hlediska „co

by bylo, kdyby nebylo to, co bylo“. Pro historii, která se živě dotýká současnosti, to platí snad dvojnásob. Obhájci teze, že podpis moskevského protokolu zabránil nejhoršímu a byl tedy optimálním řešením, se však této fiktivní extrapolaci události nevyhýbají.

Přirozenou nesouhlasnou reakcí na dokreslování historie (následků, k nimž mohl vést postup odlišný) by bylo vytváření jiného, příznivě vyznívajícího scénáře – ovšem stejně fiktivního a pochybeného jako scénář těch, kdo moskevský postup obhajují. Tato cesta nikam nevede, proto se po ní nebudeme pouštět. Zároveň je ovšem nutné důrazně připomenout, že úvaha, podle níž podepsání zachránilo životy, kdežto nepodepsání by vedlo k četným obětem, nemá seriózní podklad.

O to kategoričtěji bývá zastávána. Na otázku deníku *Mladá fronta* „Jak se dnes historikovi jeví varianta, pro kterou se tehdy v Moskvě rozhodl jediný František Kriegel?“ odpověděl v srpnu 1990 předseda vládní komise pro analýzu historických událostí z let 1967-1970 profesor Vojtěch Mencl takto: Podpis moskevského protokolu byl „relativně nejprijatelnějším řešením. Dnes se ukazuje, že sovětské vojenské velení v podstatě čekalo na jakoukoli záminku, aby mohlo rozpoutat masakr. Bylo nutno počítat s tím, že v případě živelného výbuchu bojů by se část československé armády vzbouřila, neuposlechla rozkazu prezidenta republiky a postavila se na stranu obyvatelstva. Sověti by pak neváhali s vyhlášením výjimečného stavu, do rukou vojsk by se dostala veškerá moc a vznikla by okupační diktatura. Za této situace bylo podepsání moskevských dohod rozumnou alternativou, tím spíše, že i ze sovětské strany šlo o kompromis, neboť moskevské protokoly uznávaly platnost lednového akčního programu strany a obsahovaly klauzuli o stažení vojsk z Československa.“²⁰

S poslední větou tohoto vyjádření nemá smysl obsáhle polemizovat, protože odporuje zjevným historickým skutečnostem. Stažení vojsk z Československa bylo možné klamat veřejnost jen v podmínkách přísného utajení moskevských výsledků, při

20 Mencl, V.: Vpád byl neodvratný. *Mladá fronta*, 21.8.1990.

neznalosti tehdejších obmyslných formulací, veřejně platných už 18. října 1968 ve smlouvě o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk. Stejnou mystifikací je tvrzení o platnosti „lednového akčního programu strany“ (sic!). Kreml nikdy, ani před Srpnem, ani v Srpnu, a tím méně později, Akční program KSČ z dubna 1968 neakceptoval. Byl „dočasně“ ochoten připustit jako základ dalšího československého vývoje pouze lednové a květnové, tedy dvě nejpochybenější předsrpnová zasedání ÚV KSČ.

Vraťme se však k otázce hlavní, ke zmíněnému krveprolití (a odhlédneme od skutečnosti, že k němu došlo, neboť téměř stovku nevinných obětí srpnového vpádu nelze považovat za nehodu). Toužilo sovětské velení po „rozpoutání masakru“ v Československu? Opravdu se to „dnes ukazuje“? Z nějakých nových, nám všem neznámých dokumentů, nebo z cílených spekulací, na jejichž začátku i konci je snaha obhájit tehdejší postup?

Při posuzování celé této otázky nelze opomíjet několik podstatných hledisek:

Systém, který za léta své vlády dokázal připravit o život desítky miliónů vlastních „poddaných“, jistě nebudeme podezírat z úzkostlivosti a humanismu. Za dosažení cílů, které kremelští vládcí v Srpnu sledovali a jichž posléze dosáhli, byli odhodláni zaplatit. Tím štědrěji, kdyby účet šel na vrub jakéhosi vzpurného „bratrského národa“. A přece: tento systém nebyl všemocný, třebaže se mnohým takto jevil. Nejpozornější z historiků a sociologů nejednou doložili, že i za nejtvrděších a od ostatního světa téměř izolovaných stalinských poměrů existoval rozpor mezi chtěným a možným.

Josef Stalin na počátku studené války ve shodě se svou koncepcí, svými představami o příštím vývoji a v souladu se svým, nikoli zanedbatelným naturelem vyhlásil a prakticoval rozdělení světa, znepřátelení s celým Západem, izolaci. O patnáct let později, za éry Brežněvovy, nebyl už podobný modus objektivně možný. Na to, jak bude ostatní svět reagovat, hledělo se mnohem pečlivěji, v sázce bylo příliš mnoho zájmů, především hospodářských. Nezáleželo asi na tom, co vpádu do Československa řekne Jugoslávie, ale předběžná sondáž ve Spojených státech byla nezbytná.

Někteří vojenští velitelé mohli toužit po boji či masakru, v zájmu SSSR však bylo, aby zásah proběhl sice impozantně, ale „co nejpríjemněji“. Pamětníkům srpnových pražských událostí lze připomenout (poněkud nepřehledně to připomínají i dokumentární filmové záběry), že sovětské tanky v centru města byly často obaleny českými mladíky a že přídavné nádrže s naftou nechytlly od nedbale odhozených papiros. Tanky reagovaly jako tlustokožci obtěžovaní hmyzem. Tak se nechovají jednotky „čekající na jakoukoli záminku“, tak se chová vojsko, jemuž bylo uloženo vyhnout se masovému střetnutí. Ostatně, museli čekat na záminku, nemohli ji vyprovokovat? Když hodlali sáhnout k represí a tvrdému nátlaku, dovedli si svůj malý reichstag či Aeroflot najít. Pouliční boje však sotva byly ve scénáři invaze.

Další poznatek nepatří teprve ke zkušenostem časného reaganovského období, lze ho vyvodit z celé řady desetiletí: ambice sovětského totalitního režimu byly vždy nepřímou úměrnou odporu a rozhodnosti, s nimiž se setkávaly. Pasivní, ke kapitulaci naladěný soupeř byl předem ztracen, lépe dopadl ten, kdo stál na svém. Vleklý diplomatický debakl SSSR na půdě Rady bezpečnosti a následně ve Valném shromáždění OSN byl nepochybný, avšak státníci, kteří „z vlastní vůle“ tuto pozici vydali, nemohli už počítat s kompromisem hodným toho jména. A nebyl to jediný trumf v československé kartě, jen hráči jaksi nebyli na výši své doby.

Nepřejdeme ke scénáři „kterak se události mohly udát“, ale nemáme důvod tolerovat tento postup ani u obhájců moskevského protokolu jako „rozumné alternativy“ a „relativně nejpríjemnějšího řešení“. Krveprolití je možností, již nelze popírat, ale ani absolutizovat. Právě takovou možností je však alternativa jiného, pro naše národy mnohem přijatelnějšího moskevského, respektive pražského kompromisu.

A ještě na jedno je třeba poukázat, na bezděčné či úmyslné ztotožňování odporu s ozbrojeným bojem. Poté, co došlo k 21. srpnu – ať již k němu došlo či nemuselo – nebyl odpor podepřený zbraněmi realistickou alternativou. Vydávat mezi řádky odpůrce moskevského protokolu za neodpovědné, romantické hazardéry s osudem statisíců znamená líčit minulé děje v nesprávném světle. Postoj Václava Havla k této otázce, zazna-

menaný v polovině osmdesátých let²¹, není dodatečným názorem, ale autentickým stanoviskem osobně hájeným už v srpnových dnech. Stejně byl motivován postoj Františka Kriegla: za svých devět válečných let prožitých na frontě viděl zblízka možná víc mrtvých než Ludvík Svoboda.²² Ti, kdo pochybovali a pochybují o řešení podepsaném 26. srpna 1968 v Kremlu, nemyslí jen v kategoriích „kapitulace“ nebo „palba“. Jak to však vysvětlit lidem, pro něž gáňdhíovský nenásilný odpor či občanská neposlušnost jsou v podstatě jen rétorické pojmy? Pouze mnohem kultivovanější, neideologičtí reprezentanti mohli najít a svým příkladem razit cestu, která sice nebyla vítězstvím, ale nemusela být ani potupnou a demoralizující porážkou.

* * *

Šest vedoucích funkcionářů, odvezených 21. srpna pod bajonety za hranice, se vrátilo do Prahy. Tento jediný hmatatelný výsledek moskevského jednání nelze bagatelizovat, ale ani přeceňovat. Jisté je, že mnohé Čechy a Slováků se situací chtě nechtě smířil, že v něm viděli sovětský ústupek – a pět z těchto zajatců je v pocitu určitého vítězství slovně utvrzovalo. Bylo ostatně neštěstím osmašedesátého roku, že byl často víc spjat s osobami než s principy. Nakonec i sama okolnost vrácení zajatců do Prahy se jevila pro okupanty jako příznivá: nikdo lépe než právě oni nedokázal obyvatelstvo uklidnit a – s výjimkou

21 Havel, V.: *Dálkový výslech*. Praha 1989, s. 92- 95.

22 O svém rozhovoru s Františkem Krieglem řekl v prosinci 1980 německý novinář Helmut Clemens v rozhlasové stanici Westdeutscher Rundfunk: „Zeptal jsem se ho, zda by pro sebevědomí Čechů a Slováků nebylo bývalo vhodné bojovat i se zřetelem k jisté porážce, která by je byla postihla. Na to řekl: „Možná, že by to bylo pro sebevědomí Čechů a Slováků lepší, avšak pro mne by to byla obrovská otázka rozhodování podle mého svědomí, viděl jsem totiž umírat tolik mladých lidí ve španělské občanské válce, v čínské občanské válce a dokonce i v civilních nemocnicích, že by pro mne nebylo lehké spolupřidat o tom, aby nyní desetitisíce či statisíce mladých Čechů a Slováků nebo i okupačních vojáků, kteří přece nepřišli dobrovolně, bylo zasvěceno předčasně smrti, a k tomu by to přece vedlo. Toho jsem byl bohudík ušetřen. Musím přiznat, že by to pravděpodobně zastínilo zbytek mého života.“ *Archiv F. Kriegla*, bez evidence.

Františka Kriegla – vést po zdánlivě přijatelných, ale stále strmějších cestách k vlastní cílové „normalizaci“.

Dne 27. srpna nedlouho po půlnoci vzletlo z moskevského vládního letiště letadlo, které před ránem dopravilo signatáře móskevského protokolu, jejich technický doprovod a Františka Kriegla do Prahy. O posledně jmenovaného bylo třeba svést se sovětskou stranou šarvátku. Většina pamětníků se shoduje ve svědectví, že Brežněv byl proti jeho návratu a pro jeho další internaci v Moskvě. Existuje o tom řada barvitých líčení, která však nejsou příliš významná. Přesvědčivá až dojímavá je naproti tomu solidarita, s níž se všichni účastníci jednání postavili za Krieglův návrat; zdá se dokonce, že to byla jediná otázka, v níž projevíli vůči sovětskému partnerovi neústupnost.

Ne že bychom chtěli stůj co stůj těmto mužům snímat jejich gloriolu, existuje však i jiné, prozaičtější vysvětlení než neochvějná solidarita: jak by doma vysvětlili, že nechali v Moskvě právě Kriegla, u něhož každý jen trochu zasvěcený mohl předpokládat jiný než obecně sdílený a nakonec přijatý názor? Tuto obavu nemuseli mít v případě Indry, který v Moskvě zůstal poté, co měl (nebo možná ze strachu předstíral) záchvat Ménierovy choroby.

Vasil Biřak je krajně ošidný historický pramen. Svou patologickou neschopností rozeznávat pravdu od lži a lež od pravdy je tento člověk rozeným komunistickým propagandistou stalinské epochy. Připočítáme-li ještě jeho civilizační úroveň, dostává se nám zdroje stejně kuriózního jako povážlivého. Kdybych chtěl například desavuoovat „muže roku 1968“ pro jejich kremelské jednání, nebylo by nic snazšího než si vzít na pomoc vzpomínky Vasila Biřaka, který je často ve snaze o pochvalu hrubě pomlouvá. Přesto v daném případě tohoto pamětníka uveďme: „Nesnažil jsem se pátrat po tom, kdo byl původcem nápadu přijet (do Prahy – pozn. J.V.) bez Dubčeka jako prvního tajemníka, ale pravděpodobně to vymysleli společně Svoboda s Podgorným. Při odchodu jsem se ještě zmínil o tom, že by bylo dobré, abych promluvil s Kosyginem ve věci Kriegla. L. Svoboda šel za Podgorným a já za Kosyginem. Pokud jde o Kriegla, vysvětlil jsem Kosyginovi, že bychom neměli z Kriegla, zákeřného sionisty,

syna stavitele ze západní části Ukrajiny a mezinárodního dobrodruha, udělat československého mučedníka a hrdinu.“²³

MUDr. Jiří Smrčka uvádí, že František Kriegel byl internován v objektu NKVD v Kremlu, kam za ním jednotliví účastníci jednání včetně prezidenta Svobody jezdili, „aby se jej pokusili přesvědčit, že jiná možnost než podepsat moskevský diktát není“. Vzpomíná, že ho zde spolu s MUDr. Bernáthem navštívil, aby mu řekl pár přátelských slov. „Kriegel však o povzbuzení nestál a řekl nám něco jiného: 'Soudruzi, pozdravujte mou ženu. Prosím, postarejte se o ni.'“ Oba lékaři se zmiňují také o „stávce vsedě“, kterou uspořádali českoslovenští účastníci v předsálí jednací síně na podporu svého požadavku odjet domů s Krieglem.²⁴

Posléze Zdeněk Mlynář: „Ludvík Svoboda řekl, že po příletu do Prahy zajistí ubytování Františka Kriegla s jeho manželkou v Lánech. Brežněv to pochopil jako nabídku, že Svoboda dá vlastně Kriegla zavřít v nějakém fešáckém kriminále, a poznamenal: On vám uteče! Kdo z vás se za něj může zaručit?... Bez vzájemné domluvy a spontánně řekli tři z nás – Špaček, Šimon a já – že se za Kriegla zaručíme.“²⁵

Nakonec, po jistých peripetiích, ho odvezli na letiště a posadili do letadla ještě dřív, než přijeli účastníci jednání. O dalších Krieglových osudech podává svědectví Oldřich Černík, ale znovu je to výpověď nepřesná: „Prezident republiky se zavázal, že František Kriegel nepůjde do žádných funkcí, a sám zajistil, že byl František Kriegel po určitou dobu ubytován na Pražském hradě. Šlo o to, aby se nedostal do pražských ulic, protože jsme se báli o jeho bezpečnost.“²⁶

Skutečnost byla méně vzletná, ale o to důstojnější. Svědčí o ní Milada Snětivá: „Po příletu do Prahy hledal František hned Rivu, proto mě zavolał. Řekla jsem mu, kde ji hledat, a při první příležitosti jsem běžela na Vinohrady přivítat se s ním. Podle

23 Biřak, V.: Každý má své vzpomínky. *Signál*, 1990, č. 3.

24 Smrčka, J.: c.d. a rozhovor autora s MUDr. Karlem Bernáthem 18.7.1990.

25 Mlynář, Z.: c. d., s. 211.

26 Černík, O.: c.d.

zpráv z tisku a rozhlasu jsem se domnívala, že nebyl v Moskvě k ničemu, ani k podpisu, přizván. Bylo to první, na co jsem se zeptala. Stál u okna v kuchyni, stále vidím, jak se na mě téměř plaše podíval, a tiše řekl: ‚Ale ano, byl jsem vyzván, abych podepsal.‘ – A ty? – ‚Nepodepsal,‘ řekl opět tiše, bez pathosu. Byl sám.

Po návratu z Moskvy byli všichni odvezeni na Hrad, kde měli ubytování, stravování atd. Dr. Kriegel tam nechtěl zůstat a trval na tom, že půjde domů a do práce. Na Hradě mu mezi ostatními nebylo dobře, jako ostatně každému, kdo vybočil z řady (byť správně). Prezident Svoboda mu nabízel azyl v Lánech a Zd. Mlynář tento návrh manželům Krieglovým velice doporučoval. Jde prý o jejich bezpečí. Oni se přesto vrátili domů, ohřáli si k obědu konzervu a pokusili se žít opět jako dříve.“²⁷

Žít jako dříve... Bez výhledu na vysokou politickou funkci, na které jim nezáleželo. Možná, že jako jediný v Kremle ani na okamžik neuvažoval o své politické kariéře. I proto ho nenáviděli; už v Čierné mu Šelest s pěstí před obličejem kázal, že svěřenou moc je povinen takto pevně držet...

Žít jako dříve, s nadějí na práci lékaře, jímž byl po celý život. Vybočil z řady, tentokrát definitivně. Patřil už jen sobě a svému odpovědnému svědomí. Víc než kdy jindy byl mužem, který dělá potíže a na kterého se mocní nemůžou spolehnout. Buďme však upřímní – bylo snad v minulých desetiletích čestnější poslání než sypat písek do soukolí rozjetého mocenského stroje?

Uplynuly necelé dva měsíce, co jemu a ostatním poslancům Národního shromáždění předložili návrh smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk a žádali o její schválení. Jednání řídil Josef Smrkovský, Oldřich Černík spojil přijetí smlouvy s otázkou důvěry své vládě, z balkónu přihlížel Alexander Dubček a Ludvík Svoboda. František Kriegel zůstal netečný k jejich chatrným argumentům. ‚Tato smlouva postrádala základní náležitosti řádné smlouvy, tj. dobrovolnost. Podepisovala se v atmosféře nátlaku politického a mocenského za okolností, které

27 Snětívá, M.: výpověď o setkání s F. Krieglem 27.8.1968, *Archiv F. Kriegla*, bez evidence.

jsou v rozporu s principy socialistických národů i s mezinárodními dokumenty. Podepisovala se v přítomnosti statisíců vojáků a mohutné vojenské techniky. Smlouva byla psána nikoli perem, ale hlavněmi děl a samopalů. Hlasoval jsem proti smlouvě jako poslanec v souladu s cítěním a přáním většiny voličů a občanů této země.²⁸ Řekl v roce 1969 téměř totéž, co o dvacet let později přiznaly parlamenty pěti zemí, podílejících se na srpnové invazi.

Tentokrát již nebyl sám, ještě tři poslanci zvedli ruku proti a deset dalších se zdrželo hlasování. Všichni byli zanedlouho zbaveni poslaneckého mandátu.

* * *

Zbývá dopovědět, co František Kriegel svými postoji v roce 1968 dokázal.

Chtěl vůbec něco dokazovat? Lze se ptát i jinak: co dokázali ti, kteří opačným postojem chtěli či jen slibovali „zachránit polednový vývoj“?

Mám před sebou složku dopisů, které Františku Krieglovi došly v době, kdy na něj dopadaly první odvetné rány. Dopisy, dosvědčující nezničitelnost dobrých skutků.

Pražský nakladatel František Laichter s manželkou 1. ledna 1971: „Píšeme na Nový rok jediný dopis, a to Vám. Ne z gratulantské konvence. Ne že bychom se znali, ani že by nás pudil osobní zájem... Z hluboké solidarity s Vámi a u vědomí, že by vláda věci našeho lidu jinak, čistěji a lépe vypadala, kdyby v Moskvě a po návratu domů též druzí politici si počínali podle Vašeho příkladu a se stejnou důsledností.“

Lidé z nejrůznějšího prostředí a z nejrůznějších míst.

„Jsem příslušník bývalé strany národně socialistické, ale před Vámi klekám a hluboce se skláním. Přál jste si to, co já, ač jsme oba rozdílného politického smýšlení“ (Antonín Hujer, Bratříkov 100).

„Budete-li někdy potřebovat mých služeb, bude pro mne čím něco pro Vás udělat“ (instalatér Zdeněk Vaculík z michelského sídliště v Praze 4).

28 c.d. MUDr. František Kriegel 10.4.1908-3.12.1979, s. 35.

„Jestli budu mít někdy děti, budu mít pro ně příklad pevného a čistého charakteru“ (Eva Vovsová, Praha).

„Kdybyste měl někdy pocit, že by Vám mohl posloužit venkovan z malé, mezi lesy zapadlé obce, s důvěrou se obraťte“ (Jaroslav Jelen z Petrovic).

„Stavíme domek, a jakmile bude hotov, dovolíme si Vás a Vaši paní pozvat, abyste u nás strávili dovolenou. Za zahradou je les, v lese koupaliště a klid, božský klid. Příští rok si tedy rezervujte alespoň část dovolené pro pobyt ve Ždáňském lese u lidí, kteří si Vás nesmírně váží a přejí si projevit Vám svou úctu alespoň takto“ (Kneslovi, Bučovice).

„Neměli jsme podepisovat tu smlouvu z října. Oni by zde zůstali stejně, ale svět by měl černé na bílém, že je to okupace a ne přátelská a bratrská pomoc“ (Věra Jurdová, Třebíč).²⁹

Tedy ještě jednou: Co František Kriegel svými postoji v roce 1968 dokázal? Nebo stejná otázka: Co dokázalo sedm mladých sovětských občanů svou demonstrací na Rudém náměstí o polednách 25. srpna 1968?

Václav Havel před listopadem 1989 napsal: „František Kriegel mladým lidem umožňuje pochopit, že se politice a politikům nemusí už navždy jen a jen posmívat, ale že si jich mohou i vážit.“³⁰ Chtěl bych dodat, že František Kriegel dal příklad. Všem, mladým i starým, blízkým i vzdáleným. Příklad tichý a neokázalý, ale nad jiné výmluvný.

V prosinci 1976 byl mezi prvními, kdo podepsali úvodní prohlášení Charty 77. Jediný z někdejších symbolů Pražského jara, z hrstky lidí, které Češi a Slováci tehdy spojovali se svou nadějí na lepší budoucnost. I v tom vybočil z řady, neboť nešlo jen o výraz opozice k normalizačním poměrům, ale o nenávratné opuštění komunistické výlučnosti a zjevné sepětí se statečnými lidmi odlišných politických názorů. Pomohl vrátit do světového povědomí Československo jako zemi, která se přece jen tak snadno nepoddává; tím napravoval hříchy někdejších kapitulantů.

²⁹ Korespondence z osobního archivu F. Kriegla, bez evidence.

³⁰ Havel, V.: *Do různých stran*, s. 198.

Před domem, v němž bydlel, stálo po léta auto s policejní hlídkou: další hlídka hřadovala na chodbě před bytem a zapisovala každého, kdo se chtěl s Krieglem sejít. Hlídali ho na každém kroku, byl vystaven urážkám a přímým útokům, střežili i nemocniční pokoj, ve kterém umíral. Avšak jediné, co mu opravdu vzali, bylo milované povolání lékaře...

Veliký životný odkaz Františka Kriegla potrvá, dokud o něj budeme dbát.

(Říjen 1990)